

DİLENCİLER VE DİLENCİLİK

(SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA)

*Celalettin VATANDAŞ**

ÖZET

“Dilenci” ve “dilencilik” toplumsal yaşamın değişmeyen, fakat ayrıntıda kalan özelliklerinden birisidir. Hemen herkesin haberdar olduğu bu olgu, çok farklı biçim ve içerikte açığa çıkabilmektedir. Burada temel soru “Dilenci gerçekten muhtaç olan fakat ihtiyacını karşılayamadığı için dilenmek zorunda kalan kimse midir?” sorusudur. Bu araştırma ile, dilencinin kimler olduğu ve dilencilüğün niçin/nasıl yürütüldüğü tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: dilenci, dilencilik

ABSTRACT

Although mendicants and mendicancy are one of the indispensable part of social life, always remained as a detail. This fact, almost everybody is aware of, manifests itself in many forms and contents. In this context, the basic question whether the begging person is really poor and to meet his/her need have to beg or not. In this survey, it is aimed at finding out who the beggars are and why and how they maintain their ongoing status.

Key words: mendicants, mendicancy

Giriş

“Dilencinin kim olduğu?” veya “dilencilüğün ne olduğu?” spekülatif yönü ağırlıklı sorulardır. Konuya ilişkin çok farklı tanımlara rastlamak mümkündür. Bu bağlamda, bir çok yönden eleştirilere açık şöylesi bir tanım yapılabilir: Dilenci, toplumda genel kabul gören şartlarda yaşamını sürdürebilmek için sahip olması gereken ekonomik imkanlara sahip ol(a)madığı için veya aslında yoksul olmadığı halde kendisini yoksul

* Yrd. Doç. Dr., AKU, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

göstererek ihtiyaç hissettiklerini elde etmek için veya dilenmeyi bir hayat tarzı olarak benimsediği için ekonomik imkanı olanlardan söz, yazı veya davranışlarla para veya eşya isteyen kimsedir. Dilenci, isteğin gerçekleşmesi için, istekte bulunduğu kişinin vicdanına, duygularına hitap eden sözler kullanır veya tavırlar sergiler ⁽¹⁾. Dilencilik ise dilencinin yaptığı işidir.

Dilenci veya dilencilik, hemen herkesin, hakkında kolaylıkla görüş bildirmesine karşılık, fakat, maalesef –tespit edildiği kadarıyla- Türkiye’de bilimsel bir yaklaşımla ele alınmamış bir konu olma özelliğini halâ devam ettirmektedir. Konu, gazetelerin genellikle magazin sayfalarında ve çoğu zaman da dolgu haber niteliğinde ele alınmaktan öteye gitmemiştir. Zabıta görevlileri tarafından yakalanan bir dilencinin üzerinden çıkan büyük miktardaki para veya yüklü banka hesabını gösteren bir cüzdan ise, söz konusu haberlerin hemen her zaman değişmeyen konusu olmuştur. Gazete haberleri dışında, konuya ilişkin tespit ve açıklamalara sahip ilk –ve hatta tek- kitap, Reşat Nuri Güntekin’in “*Miskinler Tekkesi*” dir ve o da bir romandır.

Buna karşılık, konuya ilişkin İngilizce yazılmış araştırmalara -çok fazla olmasa bile- rastlamak mümkün olabilmektedir. Söz konusu araştırmalarda, konu toplumsal sorunlar bağlamında değerlendirilmiş ⁽²⁾ ve konuya ilişkin bazı araştırmaların yürütüldüğü ABD, İngiltere, Uzak Doğu ülkelerindeki dilencilikle ilgili ayrıntılı sayılabilecek bulgulara ulaşılmıştır. Bunlardan özellikle Stephan R. Munzer’in “*Beggars of God*” ⁽³⁾ isimli araştırması son derece kapsamlı ve önemlidir. Ayrıca John E. Cort’un “*The gift of food to a wandering cow: Lay-mendicant interaction among Jains*” ⁽⁴⁾, Arthur F. Kinney’in, *Rogues, Vagabonds, and Sturdy Beggars: A New Gallery of Tudor and Ear* ⁽⁵⁾, Hanchau Lu’nun *Becoming Urban: Mendicancy and Vagrants in Modern Shanghai* ⁽⁶⁾ isimli araştırmaları ilk planda isimleri hatırlanan önemli araştırmalardır.

Araştırmanın Konusu Ve Amacı

Gerek toplumsal ve gerekse bireysel olarak değerlendirilsin, dilencilik olgusal bir sorundur. Bir toplumdaki bazı bireyleri dilencilığe iten veya sevk eden bir çok toplumsal veya bireysel nedenden söz edilebilir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartların kötü seyretmesi ve bu durumun bazı bireylerin

¹ Stephan R. Munzer, “Beggars of God”, *Journal of Religious Ethics*, Summer 1999, Vol. 27 Issue 2, p305, 26p

² William Kornblum, Joseph Julian, *Social Problems*, Prentice Hall Inc., Toronto 1992, 218-233, 437-439

³ *Journal of Religious Ethics*, Summer 1999, Vol. 27 Issue 2, p305, 26p

⁴ *Journal of Asian & African Studies*, Feb99, Vol. 34 Issue 1, p89, 22p

⁵ University of Massachusetts, Amherst 1990

⁶ *Journal of Social History*, Fall99, Vol. 33 Issue 1, p7, 30p

yaşamlarını sürdürmelerini ekonomik açıdan güçleştirmesi dilencilik toplumsal nedenlerden birisidir. Bireysel nedenler arasında ise, bireysel düzlemde sahip olunan olumsuz ekonomik koşullar veya bireyin kişilik özellikleri ilk planda ifade edilebilir. Bu ve benzeri toplumsal veya bireysel faktörler bazı bireyleri, ekonomik getirisinin yüksekliğinin de teşvik edici etkisiyle, dilencilik yöneltmektedir. Bu bazı kimseler dilencilik kolay para kazanmanın bir yolu olarak görebilmektedir. Konuya ilişkin yasal düzenlemelerin olmaması veya yasal yaptırımların son derece hafif olmaması ise sorunun doğuşunda ve devamında önemli bir yere sahiptir. Tüm bunlar çerçevesinde, bu sorunun niteliğini belirlemek ve dilencilerin *niçin, nerede ve nasıl* dilencilik yaptıklarını tespitinin yanı sıra, daha da önemlisi dilencilerin *kimler* olduğunun belirlenmesi toplumsal bir olgunun tanımlanması açısından önem ifade etmektedir.

Bu araştırma ile, dilenciler ve dilencilik olgusunun niteliğini tespitte katkıda bulunacak ve sorunun çözümüne dayanak olacak bulgulara ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu, Türkiye şartlarında ayrıcalıklı bir önem ifade etmektedir. Çünkü, Türkiye’de, dilenciler ve dilencilik konusu, toplumsal neden ve sonuçlarıyla tartışılan/araştırılan bir konu niteliğine sahip olmadığı için, toplumsal bir sorun olarak yasalarda da son derece dar anlamda ele alınmış ve sorunu çözmeye yönelik gerekli yasal düzenlemelere gidilmemiştir. Hatta, sorunun resmi muhatabı dahi belli değildir. Belediyeler “*dilencilikle mücadele*” bir anlamda gönüllü olarak kendi ilgi/görev alanlarına dahil etmişler ve sorunla ilgilenmeye başka yasal bir muhatap da çıkmamıştır. Belediyelerin genelde yaptıkları ise, tespit ettikleri dilenciye, sembolik bir cezaya dönüşmüş olan “*kaldırım işgaliye cezası*” aldıktan sonra yerleşim merkezinin dışına çıkarmaktan başka bir şey olmamaktadır. Bu tür cezalarla sorunun önüne geçilemeyeceği, çözüm için eğitimden başlayan ve yasal düzenlemelere kadar uzanan geniş yelpazeli düzenleme ve uygulamaların gerektiği, bunların başarılı olabilmesi için de öncelikle olgunun doğru şekilde belirlenmesini gerektiği açıktır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, nitel bir alan araştırmasıdır. Mülakat tekniğiyle elde edilen veriler tümevarım yöntemine uygun olarak yorumlanacaktır. Nitel araştırmalar, herhangi bir şekilde istatistiksel prosedür ya da başka bir sayısal araç olmaksızın bulguların üretildiği araştırmalar olduğu için, araştırma için nedenleri tespit amacı taşıyan herhangi bir hipotez geliştirilmemiştir.

Araştırma verileri, ağırlıklı olarak, kendileriyle yüz yüze görüşülen 57 dilenciden elde edilmiştir. Bunlardan 36’sını, zabıta teşkilatı görevlilerince tespit edilip, *Dilenci Toplama ve Sevk Merkezi*’ne veya *Zabıta Merkezi*’ne

getirilenler oluşturmaktadır. 21'ini ise kentin sokaklarında veya bir caminin avlusunda dilenirken tespit edilenlerden araştırma dahilinde görüşmeyi kabul edenler oluşturmaktadır. Ayrıca Afyon, İzmir, İstanbul, Konya, Kırşehir (büyükşehir) belediyelerinin zabıta teşkilatlarında çalışan görevlilerin bilgilerinden ve nüfusunun büyük bir kısmı dilenci olan Akşehir'in G. ve Kırşehir'in K. köyünde uzun yıllar çalışmış iki öğretmenin bilgilerinden yararlanılmıştır (7).

Araştırmanın sayıtları:

- Dilencilik Türkiye'de toplumsal bir sorundur.
- Araştırma dahilinde elde edilen veriler, konuya ilişkin genellemeler yapma imkanı sağlayacak niteliktedir.
- Dilencilerin büyük çoğunluğu, dilenciligi bir meslek olarak algılamaktadırlar.
- Dilencilik, insanların iyi niyetlerini ve yardım duygularını suiistimale dayanmaktadır.
- Dilencilik sorunun oluşum ve devamında sosyo- ekonomik sorunların, yasal boşlukların önemli payı vardır.

Araştırmanın Bulguları Ve Tartışmalar

Dilenmenin gerekçeleri:

Dilenciler, çok farklı gerekçeleri dilenmelerinin nedeni olarak ifade etmektedirler. Bunlar içerisinde en yaygın şekilde dile getirdikleri nedenler şunlardır:

1- İşsizlik/yoksulluk: İş bulamadığı, aç olduğu için dilenmek zorunda kaldığı gerekçesi dilenciler tarafından ifade edilen en yaygın gerekçedir. Dilencilerin bir çoğu "niçin dileniyorsun?" sorusuna, iş bulamadığı için dilendiği cevabını vermekte ve "hırsızlık veya fuhuş mu yapayım, bunları yapmıyor dileniyorum" diyerek durumunu meşrulaştırmakta ve böylelikle

⁷ Konuya ilişkin bu bilgi kaynakları, araştırmanın nitel özelliği dikkate alındığında Türkiye'deki dilenciler hakkında bazı genellemelerde bulunma imkanı sağlamakla birlikte, bazıları için bilimsel bir araştırmanın önermelerini çok güçlü kılacak yeterlilikte bulunmayabilir. Bu, nicel-nitel araştırma teknikleri bağlamında yer alan tartışmalar çerçevesinde değerlendirilecek bir durumdur. Bunun yanı sıra, araştırmanın, Türkiye'de konuya ilişkin yapılmış ilk araştırmalardan (birisi) olduğu düşünüldüğünde, yapılacak başka araştırmalar için bir başlangıç niteliği göstermesi nedeniyle ayrıcalıklı bir önem ifade ettiği açıktır.

dilenciliği “*ehven-i şer*” olarak algıladığını/göstermeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak, küçük bir iş karşılığında (araba yıkamak, ev veya dükkan temizlemek gibi) ihtiyacını karşılayacak para teklifinde bulunulduğunda, bu teklifi kabul eden dilenci yok denecek kadar az çıkmaktadır; çoğu hasta olduğu gerekçesiyle bu teklifi geri çevirmektedir.

2- *Hastalık/sakatlık*: Yoksulluğu nedeniyle hastalığını tedavi ettiremediğini ve tedavi olmak için dilenmek zorunda kaldığını veya hastalığı/sakatlığı nedeniyle çalışmadığından yaşamını sürdürmek için dilenmek zorunda kaldığını söyleyenler bu gruba dahildir. Bazı dilenciler sahte hasta raporlarını veya röntgen filmlerini hasta olduklarına ilişkin inandırıcılıklarını artırmak için kullanmaktadırlar.

3- *Yolda kalma*: Daha çok otogar veya tren istasyonlarında dilenenlerin başvurdukları bir yöntemdir. Genellikle temiz giysili ve düzenli görünümlü bu kimseler, parasını kaybettiği veya çaldığı için memleketine gidemediğini, bilet almak için paraya ihtiyacı olduğunu belirterek, kendisine bilet parası verilmesini rica etmektedirler. İnandırıcılığı artırmak için parayı borç olarak istediğini ve daha sonra ödeyeceğini ifade eden ve yardım almayı başarmak için istekte bulunduğu kişinin adresini alanlar da olmaktadır. Fakat, kendilerine para verilmeyip de biletini almak istendiğinde, bunu kabul etmeyerek parayı almaya çalışmaktadırlar.

Dilenme biçimleri

Dilenciler genellikle hangi yöntemlerle dileniyorlar? Bu soruya yanıt olabilecek araştırma bulguları şunlardır: Araştırma bulgularına göre dilenme işi başlıca iki farklı şekilde yürütülmektedir:

1- *Doğrudan para veya eşya isteyerek dilenme*: Dilencilerin tamamı kendisine verilen paraya “*hayır*” demiyor. Fakat bazıları bir yiyecek maddesi, giyecek veya ev eşyası da isteyebilmektedir. Bunlar daha çok evlerde veya işyerlerinde dilenenlerdir. Bazıları her ne kadar istediği eşyayı doğrudan söylüyorsa da, ne verilirse almakta da tereddüt etmiyorlar. Bu ise, asıl ihtiyacının o eşya olmadığının en önemli göstergesidir. Alınan her şey “*kısa günün kârı*” olarak değerlendirilmektedir.

2- *Bir hizmet karşılığında para isteyerek veya verileni reddetmeyerek dilenme*: Bunların çoğunluğunu tartıcılar, kağıt mendil satanlar veya araba camı silenler oluşturmaktadır. Bu durumda bulunanların büyük çoğunluğunu çocuklar oluşturmaktadır. Bunlar, verdiği hizmetin veya sattığı malın karşılığı olarak para talep etmekte, para verilirken daha fazlasını isteyerek veya daha fazlası verildiği zaman reddetmeyerek üstü örtülü bir şekilde dilenme işini yürütmektedirler. Ayrıca, özellikle mezarlıklarda Kur'an okuyarak, dua

ederek, mezar sulayarak veya temizleyerek, mezar için su veya çiçek satarak, fal bakarak dilenme işini dolaylı şekilde yürütenleri de bu gruba dahil etmek mümkündür. Tüm bunların genel özellikleri; verdikleri hizmetin veya sattıkları ürünün karşılığında borcun ne olduğu sorulduğunda “*ne verirsen*”, “*gönlünden ne koparsa*” gibi cevaplar vermeleridir; belirli bir para miktarı ifade etmekten özellikle kaçınılmaktadırlar. Ancak burada şunu ifade etmek gerekir ki, verdikleri hizmet ve yaptıkları satışlarla bu grupta isimleri geçenlerin hepsini dilenci olarak nitelenmek çok doğru olmaz. Özellikle de tartıcılar ve kağıt mendil satanlar bu konuda önemli bir ayrıcalığa sahiptirler. Çünkü, bunların içerisinde dilenmeyi reddeden ve emeğinin karşılığı dışında verilenleri almayan veya almakta zorlananlar oldukça çoktur. Ancak ne var ki bu hizmetler ve satışlar bazıları için dolaylı bir şekilde dilenme biçimi olarak kullanılabilir. Dilenmek amacıyla böylesi yöntemi tercih edenler için, bu yöntemin en çekici tarafı, yardımseverlerin “*bu kişi çalışıyor, bu dilenci değil*” anlayışıyla, bir dilenciye verileden daha fazla miktarda yardım etme eğilimi taşımalarıdır.

Dilenmenin araçları

Dilenciler, yardımseverlerin doğrudan vicdanlarına, duygularına hitap etme yöntemini uygulamaktadırlar. Çünkü, anlaşıldığı kadarıyla, kişiyi yardıma sevk etmenin en kolay ve sonuç veren yöntemi budur. Bu itibarla, Reşat Nuri Güntekin’in *Miskinler Tekkesi*’ndeki kahramanına ifade ettirdiği görüş, bir olgunun sanat diliyle ifadesi olarak anlam kazanmaktadır: “*Dilencilikte merhamet başta geliyor. Sanatın bütün inceliği o damarı yakalayıp derin derin sızlatmaktır*”.⁽⁸⁾

Dilenmek amacıyla işyerlerine ve evlere gidenler de vicdana hitap yöntemini uygulamaya çalışsalar dahi, insanlar bu kişileri daha çok “*başlarından defetmek*” eğilimi taşıyorlar ve ya hiç yardım etmiyorlar yada çok az miktarlarda yardım ediyorlar; dolayısıyla bunlar, sokak dilencileri kadar başarılı olamıyorlar. Araştırma sırasında “*başından defetme*” amacını bir çok esnaf açıkça ifade etmiştir. Sokak dilencilerine gelince, bunlar doğrudan kişilerin vicdanlarına, acıma duygularına hitap etmekte ve isterse yardım etmeden geçebilecek kişiyi bu şekilde kendilerine yöneltmektedirler. Bu arada bazı araçları dilenciliği kolaylaştıran unsurlar olarak kullanılmaktadır. Bu araçlar o kadar etkili olmaktadır ki, dilencileri takip işiyle ilgilenen ve yakaladıkları dilencileri, dilenmekten alıkoyan ve evlerine/memleketlerine gönderen zabıta görevlilerinin bir çoğu, yakaladıkları dilencilere bazen çok acıdiklarını ve bizzat kendilerinin de yardım ettiklerini ifade etmişlerdir. Dilenciler tarafından en yaygın biçimde kullanılan araçlar şunlardır:

⁸ Reşat Nuri Güntekin, *Miskinler Tekkesi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul trs., 73

1- Fiziksel/zihinsel özürler: Dilencilerin ifadelerinden anlaşıldığına göre, insanlar en çok dilencinin fiziksel özürü oluşundan etkileniyor ve yardım ediyorlar. Dolayısıyla bir dilencinin fiziksel/zihinsel özürü oluşu dilenme işini başarıyla yürütmesine önemli imkanlar sunmaktadır. Özürün büyüklüğü ve dolayısıyla normal yaşam sürmeyi engeller nitelikte olması, insanları yardıma daha güçlü olarak sevk etmektedir. Aynı zamanda yardım miktarının artmasına yol açmaktadır. Araştırma sırasında, bazı dilencilerin kendilerini özürü kılmaya veya öyle görünmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Bunun en yaygın biçimini kol veya bacağı özürü gibi (kırık, çukuk) göstermek veya yine kol veya bacadaki kötü görünümlü büyükçe bir yara oluşturmak teşkil etmektedir. Araştırmam sırasında, iki gözü de kör taklidi yapan bir erkek dilenci tespit edilmiş; bu dilenci zabıta merkezine götürüldüğünde, durumunun anlaşılacağını fark edince, kör olmadığını ama epilepsi hastası olduğunu ifade etmiştir. Yine aynı şekilde, otogarlarda hareket üzere olan otobüslerdeki yolculardan ellerindeki yazılı kağıtlar veya hastalık raporları aracılığıyla yardım isteyen ve genellikle konuşamayan hasta taklidi yapanların genelde böylesi bir rahatsızlıkları olmadığı tespit edilmiştir. Bunlardan birisi “yardımseverlerin” sorularından kurtulmak için konuşamayan taklidi yaptığını ifade etmiştir.

Dilenmeyi kolaylaştırmak ve geliri artırmak için, özellikle vücutta kötü görünümlü büyük yara oluşturma işleminin gerçekte özürü olmayanlar tarafından yoğun olarak uygulandığı anlaşılmaktadır. Bunu sağlamanın en yaygın biçimini ise, vücudun yaralı görünmesi istenen kısmına yaş kavak ağacının kabuğunun birkaç gün sarılması oluşturmaktadır. Böylelikle, kolay ve acısız bir şekilde, oldukça kötü görünümlü bir yara oluşturulabildiği bazı dilenciler tarafından ifade edilmiştir.

2- Fiziksel/zihinsel özürü birisiyle birlikte dilenmek: Bazı dilenciler, yardımseverlik duygularını harekete geçirmek için fiziksel/zihinsel özürü eşini veya çocuğunu dilenmenin aracı olarak kullanmaktadır. Bazıları ise böylesi özürü birisiyle bir ekip oluşturarak dilenmektedir. Bu durumun bir örneği olması açısından belirtmek gerekirse; iki gözü de görmeyen 70 yaşlarında bir dilencinin aslında eşi olmayan bir kadının yardımıyla dilendiği tespit edildi. Kadın, yardımlarını istediği insanlara, görme özürü erkeğin kocası olduğunu ve ona bakmaktan çalışmadığını söylemekteydi. Anlaşıldığı kadarıyla, akşam olunca, gün boyunca dilenerek topladıkları parayı eşit olarak paylaşıyorlardı.

3- Küçük yaşta çocukla birlikte dilenmek: Dilenciliği bir meslek olarak algılayan kimselerin en yaygın kullandıkları dilenme aracı çocuktur. Çocuğun yaşının küçüklüğü, insanların yardımseverlik duygularını daha kolay etkilediği için, mevcut çocukların en küçük yaşta olmaları dilenme aracı olarak

seçilmekte, eğer dilenme zamanı kış mevsimi ise çocuğa çok ince giysiler giydirilmekte ve ayakları çıplak tutulmakta veya mevsim yaz ise çocuk kaldırıma, taş veya betonun üstüne yatırılarak insanların etkilenmesi sağlanmaktadır.

Son zamanlarda gittikçe yaygınlaşan bir dilenme biçimi de saçları kazıtılan ve ağzına maske takılan çocuklarla dilenmedir. Bu şekilde çocuğa lösemi hastası görünümü veren üç dilenciyle görüşülmüştür. Çocukların üçü de gerçekte hasta değildi; anneleri (veya anneleri görünümündeki kadınlar) zabita merkezinde bunu açıkça ifade etmişlerdir.

4- *Dinsel söylemler ve görünümler:* Yardımlaşmanın dinsel önemi ve din tarafından teşvik edilmesi nedeniyle, dilencilerin sözlerine dinsel bir içerik kazandırdıklarına herkes şahit olmuştur; “Allah rızası için” ifadesi söylemin en yaygın biçimini oluşturmaktadır. Ancak, bazıları etkiyi daha da artırmak için “çocuğunun, sevdiğinin başı için”, “sevdiklerinin sadakası için” gibi ifadeleri de yaygın olarak kullanmaktadır. Fakat, çoğu kimsenin bilmediği daha ilginç bir durum araştırma sırasında tespit edilmiştir. Tespit edilen şudur: Son yıllarda toplumda “türbanlı” olarak tanımlanan “tesettürlü” bayanların çoğalması ve bu dinsel görünümün toplumda yaygınlık kazanması nedeniyle, bazı kadın dilenciler “türbanı” ve “tesettürlü” kadınların giysisi olan pardösüyü bir dilenme aracı olarak kullanmaktadırlar. Bunlar daha çok evlere giderek dilenmeyi tercih etmektedirler. Araştırma bulgularına göre, bu kimselerin dilenme işini böylesi görünümle yapmalarının amacı şudur: Dilenciler genellikle görünümleriyle toplum tarafından kolay tanındıkları için evlere gittiklerinde yardım alamamakta veya küçük miktarlarda yardım almaktadırlar. Buna karşılık temiz görümlü ve düzenli giyime sahip bir “türbanlı ve pardösülü” kadın, bir eve gittiğinde, kendisinin dilenci olmadığını, ancak yardım istemek zorunda kaldığını (“çocuğum hasta”, “kocam felçli” diyerek veya aşağıda açıklanacağı üzere 17 Ağustos ve 12 Kasım Adapazarı, Bolu depremlerinde her şeyini kaybettiğini ifade ederek), bu durumun kendisini çok utandırdığını belirterek yardım talep ettiğinde amacına daha kolayca ulaşmakta ve bu söylemi takiben aldığı yardım büyük oranlara ulaşmaktadır. Araştırma sırasında, insanların dilencilere genellikle küçük miktarda para yardımında bulunmalarına karşılık, bu şekilde dilenenlere oldukça önemli miktarlarda yardım ettikleri tespit edilmiştir.

Dinsel bir söylem ve görünümle dilenenler grubuna, fiziksel/zihinsel özürsüz eşini/çocuğunu tekerlekli sandalyede taşıyarak ve caddelerde ilahi söyleyerek dilenenleri de dahil etmek gerekmektedir. Zabita yetkililerinin verdiği bilgilere göre, bu şekilde bütün Türkiye’yi gezerek dilenen bir grubun varlığı söz konusudur.

5- *Doğa felaketlerini kullananlar*: Özellikle 17 Ağustos Adapazarı ve 12 Kasım Bolu depremlerinden sonra, depremde bütün mal varlığını, yakınlarının tamamını veya bir kısmını kaybettiğini söyleyerek dilenenlerin çoğaldığı zabıta görevlileri tarafından ifade edilmiştir. Bunlar daha temiz ve düzenli görünümlü kimseler olup, sokaklarda dilenmekten kaçınmakta ve evlere veya işyerlerine giderek dilenmektedirler. Zabıta görevlileri bu şekilde dilenenleri yakaladıkları zaman, çoğunun önceden dilenirken yakaladıkları tanıdık kişiler olduğunu veya yine tamamına yakınının Adapazarı veya Bolu ile hiçbir ilgilerinin bulunmadığını tespit ettiklerini belirtmişlerdir.

6- *Cinselliği kullananlar*: Sayıları son derece az olmakla birlikte, cinselliği kullanan kadın dilenciler de vardır. Tamamı da evli ve çoğunluğunun kucağında çocuğu bulunan bu tür dilenciler, daha çok sanayi bölgelerinde işçilerden yardım isteyerek dilenmekte ve istendiği zaman cinsel taleplere de olumlu cevap vermektedirler.

Dilenmenin mekanları

Türkiye'deki dilencilerin en yaygın olarak tercih ettikleri dilenme mekanları şuralardır:

1- *Sokak ve caddeler, cami önleri ve mezarlıklar.*

2- *Tren istasyonları, otogarlar ve otobüsler.*

3- *Evler ve işyerleri*: Özellikle ev veya işyerlerine giderek yardım isteyen dilenciler içerisinde, asıl amacı dilenmek olmayan, dilenci görünümü altında ev veya işyerinde herhangi bir kimsenin bulunup bulunmadığını tespit amacı taşıyan ve eğer kimse yok ise oraya hırsızlık amacıyla girenlerin olduğu, Emniyet yetkilileri tarafından belirtilmiştir.

4- *Üst veya Alt geçitler*: Daha çok büyük kentlerde karşılaşılan bir dilenme mekanıdır. Geçiş alanının dar olması daha çok kişinin dilenciyle karşılaşmasını sağlamakta ve bu durum yardım edenlerin sayısında artışa neden olmaktadır.

Dilenci tipleri

Dilenciler ve dilencilikle ilgili tüm bu bilgileri takiben, Türkiye'deki dilencilerle ilgili bir tipoloji oluşturulacak olursa, görünümündeki, yaşlarındaki, cinsiyetlerindeki, dilenme yöntem ve tarzlarındaki farklılıklara rağmen, dilencileri üç grupta incelemek mümkün görünmektedir:

1- *Dilenciliği meslek edinenler*: Bunlar gerçekte yoksul olmayan, yoksulluğun gerektirdiği bir zorunluluk olarak dilenmek zorunda kalmayan

kişilerdir. Dilencililiği bir meslek olarak algılamaktadırlar. Araştırma bulgularına göre, mevcut dilencilerin %70-80'lere varan önemli bir kısmını dilencililiği meslek olarak seçenler oluşturmaktadır. Araştırma dahilinde kendileriyle görüşülen dilencilerin durumu, bu tespitin en önemli dayanakları arasındadır. Kendileriyle görüşülen dilencilerin %70-80'lere varan kesimi aslında ihtiyaçlarına karşılayabilecek güç ve imkanlara sahiptirler; iş imkanları ve fiziksel güçleri müsait olduğu için isterlerse çalışabilecek durumdaydılar. Fakat, daha kolay para kazanmanın yolu olarak gördükleri dilencililiği tercih etmişler ve dilencililiği bir meslek anlayışı içerisinde yürütüyorlardı. Ayrıca kendileriyle görüşülen dilencilerin büyük çoğunluğunun aynı köy veya mahalleye mensup olması, dilencililiğin bir meslek olarak algılandığının önemli delillerinden bir diğeridir.

Dilencililiğin bir meslek olarak algılanışıyla ilgili olarak Kırşehir'in 80 haneli K. köyünde yaşayan dilencilerle ilgili bilgiler ilginç ve aynı zamanda konuya açıklık kazandıracak niteliktedir. K. köyüne mensup olup ta dilenenlerin tamamı köyün yetişkin erkekleridir; kadınlar ve çocuklar dilenmemektedirler. Dilenme merkezleri olarak daha çok Ankara, İstanbul ve İzmir'i tercih ediyorlar. K'lılar için dilenmenin belirli bir zamanı veya mevsimi bulunmuyor; yılın her mevsiminde dileniyorlar. Genellikle 5-6 kişilik gruplar halinde ve ortalama 15 günlük sürelerle dileniyor, sonra köye dönüyorlar. Dilenmeyi daha çok "*hastanede hastam var çıkaramıyorum*", "*ilaç almam gerekiyor, fakat param yok*", "*yolda kaldım, bilet alacak param yok*" veya "*inşaatta çalıştım, fakat ücretimi alamadım; açım, memleketime gidemiyorum*" gibi gerekçelere dayandırarak gerçekleştiriyorlar. Köyde çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşıyorlar, ancak asıl gelirlerini dilencilikten karşılıyorlar. Dilenmeye gitmeyi "*kâra gitmek*", dilencilikten evlerine dönmeyi ise "*kârdan gelmek*" olarak ifade ediyorlar. Dilenme işini yabancılarla kesinlikle konuşmuyorlar. Kendisiyle görüşülen ve köyde dokuz yıl öğretmenlik yapmış kişi, köylünün hiçbir ferdinden bir kez dahi dilencililiğe ilişkin bir şey duymadığını ifade etmiştir⁹). Dilencilik yapan köylüler, kendilerine yönelik "*dilenci*" tanımlamasına çok sert tepki veriyorlar. Geçmiş yıllarda, köyün öğretmeninden birisi, çocuklara "*babalarınız dileniyor*" dediği için çok sert tepkiyle karşılaşır ve dayak yemekten, köylülerle arası iyi olan diğer öğretmenin yardımıyla kurtulabilir. K. köyünün dilencileri, mesleklerini soran yabancılar "*soğuk demircilik*" işiyle uğraştıklarını söylüyorlar. Evleri ve eşyaları bölgedeki diğer köylere oranla son derece iyi düzeyde olduğu gibi, ayrıca bir çoğunun Ankara'da kiraya verdiği bir dairesi var. K'lılar arasında

⁹ Bu durum Reşat Nuri'nin Miskinler Tekkesi'nde şu ifadelerle karşılığını bulmaktadır: "Ahalisinin yarısı dilencilikle geçinen Tamaşalık'ta herkes birbirinin ne yaptığını bilir, fakat kimse kimsenin üstüne varmazdı. Arada sırada sıkı tutulan bir gizli mukavele var gibiydi. Fitre, zekat, iskak gibi kelimeler sık sık geçer, fakat asla sadaka lakırtısı olmazdı" (Reşat Nuri Güntekin, *Miskinle Tekkesi*, 80)

yurtdışında, özellikle de Almanya'da çalışanlar var. Bunlardan bir çoğu izinlerinde Türkiye'ye geldiklerinde de “*eski günleri yad etmek için*” dilenmeye gidiyorlar. Bütün bunlardan başka, K.'lilar kapalı topluluk özelliğine sahipler ve bunu titizlikle koruyorlar. Dışarıya kız vermiyorlar ve kız almıyorlar. Çocuklarını daha çok beşik kertmesi usulüyle evlendiriyorlar. Dilenenler arasında hacca giden çok fazla, aralarında namaz kılanlar da var. Köyde sadece birkaç aile dilenmiyor

Akşehir'in G. köyünün dilencilikle geçimini sağlayanları da Kırşehir'in K. köylüleri gibi dilencililiği bir meslek olarak algılıyorlar. G'liler, dilenmek için daha çok Konya ve Afyon'u tercih ediyorlar. K. köylülerinden farklı olarak, burada kadın, erkek, çocuk olmak üzere hemen herkes dileniyor. Ramazan ayında, bazı erkeklerin dilenmek için İzmir, İstanbul ve Ankara'ya gittiği de görülüyor. Afyon'da dilenenler her sabah köy dolmuşu ile, Konya'da dilenenler ise şehirlerarası yolda otobüse binerek kent merkezine gidiyor ve akşama kadar dileniyor, akşam tekrar köye dönüyorlar. Fakat, otelde kalarak birkaç günde bir köyüne dönmeyi tercih edenlere de rastlanıyor. 90 haneli G. köyünde dilenmeyen aile sayısı üç-beş tane. Ancak, ilginçtir, dilenirken tespit edilenlere sorulduğunda, köyden dilenmek için gelenin sadece kendisi olduğunu, G. köyünden dilenen başka birisini tanımadığını söylüyor. G. köylüleri de K. köylüleri gibi “*dilenme*” teriminden hoşlanmamakla birlikte, dilendiklerini söylemekte fazla zorlanmıyorlar. Köyden dilenmek için ayrılırken “*işe*”, “*pazara*”, “*ticarete*” gittiklerini söylüyorlar. Aslında yoksul değiller ve çoğunun verimli tarlaları var. Bu durum kendilerine hatırlatılıp, niçin dilendikleri sorulduğunda, herkesin bir işi olduğunu; kendilerinin “*rızık kapılarının dilencilik tarafına açıldığını*” ifade ediyorlar.

Dilencilerin büyük çoğunluğunun işlerini meslek olarak algılamalarının bir çok delilini bulmak mümkün görünüyor. Bunlardan birisi de, araştırma sırasında görüşülen bir çok dilenciye, belediye yetkilileri tarafından inandırıcı bir şekilde, dilencililiği terk etmeleri şartıyla her türlü ihtiyaçlarının karşılanacağı, sağlık sorunlarıyla ilgilenileceği bildirilmesine rağmen, bu teklifler kabul görmemiştir. Bir çok gerekçelerle bu teklifler geri çevrilmiştir; yardımı alabileceklerini fakat durumlarını değiştirmeyeceklerini, çünkü dilenmeye “*meçbur*” olduklarını söylemişlerdir.

Bütün bunlardan hareketle dilencililiği meslek edinenleri bazı farkları dikkate alarak şu şekilde alt kategorilere ayırmak mümkündür:

a- Düzenli şekilde dilenen ve yaşamını dilencilikle sürdürenler: Bunlar, bir memur veya işçinin çalışma disiplini içerisinde, işlerini sistemli ve düzenli bir şekilde yürüten kimselerdir; her sabah “*işbaşı*” yapmakta ve akşama kadar

dilenmektedirler. Bu durumda olan birçok dilenci, dilenciligi bir iş ve durumunu ise “*maaşsız memurluk*” olarak ifade etmiştir.

b- Mevsimlik dilenciler: Bunlar daha çok, insanların yardımlaşma duygularının güçlendiği ve dilencilere daha çok yardım edilen Ramazan ayında, dini bayramlarda, kandillerde ve Cuma günleri dilenmektedirler. Diğer günlerde ise, varsa asıl işlerini (çiftçilik, hayvancılık, bohçacılık vs) yürütmektedirler. Mevsimlik dilenciler, genellikle, ayın ve günün dini anlamına uygun olarak, bu dini anlamı vurgulayan bir söylemle dilenmektedirler. Zabıta teşkilatı mensuplarının ifadelerine göre, özellikle Ramazan ayında dilencilerin oranı 3-5 kata varan bir artış göstermektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kontrol Daire Başkanlığı'na bağlı Dilenci Toplama ve Sevk Merkezi'nin verdiği bilgiye göre, İstanbul'da, merkeze kayıtlı 353'ü yabancı uyruklu 7 bin 500 dilenci bulunmaktadır. Normal zamanlarda 7 bin 500 dilencinin bulunduğu İstanbul'da, Ramazanla birlikte bu sayı katlanarak artmaktadır. İzmir, Ankara, Konya gibi büyük kentlerin durumu da benzer niteliktedir.

c- Gezgın dilenciler: Bunlar, dilenme mekanını tek merkezli olmaktan çıkarp, daha başka kentlere de günü birlik yolculuk yaparak, faaliyet alanını genişleten dilencilerdir. Bunlar, gezginliği, bir kentte uzun süre kaldıkları zaman tanındıkları ve yardım oranı azaldığı için tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Araştırma sırasında bunun bir örneği olarak her iki gözü de görmeyen 30 yaşında bir erkek dilenciyle görüşülmüş ve gerek kendi ifadelerinden ve gerekse cebindeki otobüs biletlerinden, birbirini takip eden günler içerisinde sırasıyla Aydın, Kütahya, Eskişehir ve Afyon'da dilediği anlaşılmıştır. Bu şahıs bir gün sonrası için Konya'ya gitmeyi planladığını söylemiştir.

d- Organize ekipler halinde dilenenler: Bu grupta yer alanlar, tüm dilenenler içerisinde, dilenme işini diğerlerine göre daha profesyonelce yapmakta ve genellikle iki kişilik ekipler halinde dilenmektedirler. İçlerinden birisi sakat rolü yapmakta ve diğeri yardımcı/bakıcı rolünü üstlenmektedir. Eğer içlerinden birisinin gerçekten fiziksel veya zihinsel bir özürü varsa, işlerini daha kolay yürütmektedirler. Araştırma sırasında karşılaşılan bu durumun örneklerinden birisi; felçli, 18-20 yaşlarındaki erkek dilenci ve yardımcılarıdır. Felçli genç, yardımcıları tarafından tekerlikli sandalyeye oturtularak cuma namazı öncesinde cami önüne bırakıldı, zabıta veya herhangi bir kimse tarafından cami önünden uzaklaştırmaması için de sandalyenin tekerlerinin havası indirildi. Görüldüğü kadarıyla bir elinden ve kafasından başka hiçbir yerini hareket ettiremeyen gence, camiden çıkan insanlar tarafından oldukça önemli sayılabilecek miktarda yardım yapıldı. Cami cemaati dağılıp, cami avlusunda kimse kalmayınca, değişik yerlerden gelen ve

oldukça sağlıklı görünen iki kişi özürlü genci bir arabaya bindirerek oradan uzaklaştılar.

Organize ekipler halinde dilenenlere örnek olması açısından, bir cadde üzerinde veya cami avlusunda birbirlerinden uzak noktalarda durarak dilenen ve birisi zabıta'yı gördüğünde, arkadaş(lar)ını haberdar eden ve kolayca kayıplara karışanları da dahil etmek gerekir.

2- *Dilenmek istemediği halde, çok yoksul ve çaresiz olduğu için dilenmek zorunda kalanlar:* Bu grupta yer alan dilencileri yoksullar sınıfına dahil etmek gerekiyor. Çünkü, dilenciligi, bir meslek algılayışı içinde iş olarak veya alışkanlık gereği değil, yaşamlarını sürdürecektir olanaklardan yoksun oldukları için yapıyorlar. Araştırmalar sırasında örneğine çok az rastlanan bu kimselerin, kendilerine bir imkan sunulsa hiç tereddüt etmeden dilenciligi terk edecek kimseler olduğu anlaşılmıştır. Bunlar, genellikle, çalışmasını önleyen fiziksel özründen, çalışmayacak kadar çok ihtiyar oluşundan dolayı bir iş bulamayan ve çalışmayan kimselerdir. Devletin sosyal güvenlik şemsiyesi altında da yer alamadıkları için, dilenmeyi utanarak, istemeyerek yapmaktadırlar. Araştırma sırasında görüşülen ve bu durumda olanlardan birisi, 75-80 yaşlarında bir erkek idi. Bu kimse, görüşmenin başlangıcından sonuna kadar sürekli ağladı ve dilenmekten çok utandığını söyledi. Kendisine bakacak hiç kimsesi bulunmadığı, hiçbir geliri olmadığı ve yaş itibarıyla çalışmayacak durumda olduğu için dilenmek zorunda kaldığını ifade etti.

3- *Dilenmek istemediği halde, dilenmeye zorlandığı için dilenenler:* Bu grupta yer alan dilenciler büyük oranda ikinci gruba dahil edilebilirler. Ancak, bunların ayırıcı özellikleri, tamamının da kadın veya çocuk olması ve kocaları veya babaları tarafından dilenmeye zorlanmalarıdır. Bu durumda olan bir kadınla görüşülmüş, dilenmekten çok utandığını fakat kocasının şiddet uygulayarak kendisini dilenmeye zorladığını söyleyen bu kadının verdiği bilgilere dayanılarak kocası aranmış ve bir kahvehanede oyun oynarken bulunmuştur. Kendisinin çalışmayarak eşini dilendirmesinin doğru olmadığı söylendiğinde, son derece rahat tavırlar sergileyen koca, *“Bu da bir iş, çalışmanın ve işin ayıbı olmaz. Herkes çalışıyor, sadece benim karım değil. Bazıları memurluk yapıyor, benimki ise dilencilik”* cevabını vermiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma dahilinde, dilencilığın bir çok dilenci tarafından bir meslek olarak algılandığı tespit edilmiştir. Dilencilığın ekonomik getirisinin yüksekliği, teşvik edici unsurların başında yer almaktadır. Dilencilığın kolay ve çok para kazanma yolu olarak görülmüş olması dilenmeye eğilimli kişilikte olanlar için teşvik edici bir özellik olarak anlam kazanmaktadır. Afyon gibi nüfusu yüz bin civarında olan bir kentte, dilenen bir dilencinin günlük geliri

2001-Kasım ayında 20 milyon civarındadır. Hiç kuşku yok ki bu miktar Türkiye'nin ekonomik şartlarında son derece yüksektir; memurların büyük bir kesiminin gelirinin üzerindedir. Toplumun bu konuda eğitilmesi ve bu şekilde kolay para kazanma kapısının kapatılması gerekmektedir.

Toplumsal bir olguya dönüşmüş olan ve insanların vicdanlarına hitap ederek bir anlamda vicdan sömürsüyle haksız gelir elde eden ve sayıları on binlerle ifade edilebilecek dilencilerle ilgili olarak Türk Ceza Kanunu'nda iki maddenin dışında hiçbir yasal yaptırımın ve düzenlemenin bulunmuyor olması son derece şaşkınlık vericidir. TCK'nın söz konusu 544. ve 545. maddeleri sorunu çözmede yetersizdir; bu yetersizlik de sorunun mevcudiyetinden kolaylıkla anlaşılacaktır. Dilencilerle zabıta teşkilatının ilgilenmesi bir teamül haline gelmiş olmasına karşılık, ilgili teşkilatın yönetmeliklerinde konuya ilişkin hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Sorunla ilgilenen kurumun belirlenmesi ve yasal bir temele kavuşturulması gerekmektedir.

Dilenciler arasında oran olarak fazla olmamakla birlikte, ekonomik şartların zorlaması nedeniyle dilenmek zorunda kalanların devletin sosyal güvenlik şemsiyesi altında yer alması için özel düzenlemelerin yapılması ve örneğin bu kimselerin öncelikle *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları* gibi yardım kurum ve birimlerince desteklenmesinin sağlanması veya daha başka düzenlemelerle de bu kimselerin olumsuz ekonomik koşulları veya sağlık sorunlarının çözüme kavuşturulması gerekmektedir.